

Instagram: stela_knjige

Facebook: stela

www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA

Karen Russell

The Antidote

Copyright © 2025 by Karen Russell

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2026

ZA IZDAVAČA

Marko Sabovljević

UREDNIK

Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA

Borka Slepčević

DIZAJN KORICA

Siniša Subotić

SLOG I PRELOM

Dizajn studio Layout

ŠTAMPA

Alpha print, Zemun

TIRAŽ

1.000

IZDAVAČ

Publik praktikum, imprint Stela

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA

2026

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ISBN 978-86-6152-674-9
COBISS.SR-ID 191546121

KAREN RASEL

PROTIVOTROV

Preveo s engleskog
Danko Ješić

Stela

„Ali sećam te se pre nego što si postala priča.
Ponekad osetim trn u stopalu,

a nema nikakvog trna. Kažu mi, sasvim ljubazno,
da ne treba da zamišljam ništa tamo.

Ali verujem da si još uvek živa.”

Mari Hau

Iz poeme „Gretel, s iznenadne čistine”

Prolog

Ulog 69818060-1-77 Prva uspomena Harpa Oleckog

To nije mesto na kojem si odabrao da budeš, ali tu si. Tata te hvata za ramena i gura prema oboru za zečeve. Stotine zečeva zure u tebe kroza žicu, iza ograde. Kao da gledaš u ogledalo. Ni oni ne žele da budu u ovoj priči. Ljudi su radili od zore da uteraju divlje zečeve u taj obor. Čitav grad se okupio da reši problem zečeva, koji su grickali žbunje i useve, koji su jeli zlatnu pšenicu koju tata pretvara u novac. Gori su od skakavaca, kaže tata. Svaka koža vredi jedan peni. Tako mnogo zdepastih oznojenih tela i svečano raspoloženje kao novčić protrljan palcem i kažiprstom, kao krv koja prsne u oko. Miris koji te podseća na prostoriju gde se rađaju bebe. Kad pokušaš da se okreneš i pobegneš, tata te uhvati. Tu su gospodin O'Mali, gospodin Valdovko, gospodin Zalevski, gospodin Hage. Ne možeš da se setiš drugih prezimena. Sto spojenih ruku mlati u oboru prepunom zečeva, na mestu odakle je nemoguće pobeći. Sad postoji samo ludilo. Užas toljaga, užas držalja sekira i maljeva, užas gaženja. „Tata! Upomoć! Prestani!” Zečevi ti trče preko stopala. „Smiri se, Harpe...” Tata je ljut. Sipa ti ime preko glave kao vrelu vodu. Zečevi su ljuti. Zečevi skiče i umiru, toljage se spuštaju, spuštaju, spuštaju. Ako nećeš da pomogneš, onda se skloni, dečače... Danas puniš šest godina. Tvoja porodica će

imati proslavu nakon večere. Torta se hladila kad si otišao u grad. Muka ti je kad se setiš toga. Nešto crveno teče iz zečeva. Sive kože pucaju, završavaju ispod čizama i drvenih palica. Tata ti pokazuje u šta da udariš: u lobanju i kičmu skičećih zečeva. To je najbrži način da prestanu da skiče. *Postoji još jedan način*, vrišti neki glas u tebi. Da ih spljeskaš. Gledaš tatu kako hvata ritam i počinje da ubija sa ostalim muškarcima.

Vidiš oči svoje mlađe sestre kroz lepezu njenih čistih prstiju. Lada sedi u majčinom krilu. Tri devojčice koje poznaješ gledaju iza ograde. Devojčice smeju da ciče i skrivaju lice. Voleo bi da si devojčica. Palice i daske se spuštaju, spuštaju, spuštaju. Stomak ti se nadima i izduvava. Vrištiš sa zečevima. Tvoja rođendanska želja je da ovaj zvuk prestane. Da konačno nastupi tišina. Muškarci drže ruke kraj tela, kao alatke u šupi. Žene hvataju mrtve zečeve za dugačke uši i kače ih da se suše. Sve zečje šape koje se trzaju sad su mirne. U tebi se vrištanje nastavlja. Traje i traje i traje. Tata te pronade na mestu gde stojiš, s rukama preko očiju, plačeš u dlanove. „Ne možemo da dozvolimo zečevima da preplave preriju. Niko to ne voli, sine.” To je laž. Mnogi su to voleli. Zatvorio si oči s mrtvim zečevima jer nisi želeo da gledaš ta nasmejana lica.

„Evo”, kaže tata. „Ovaj je još uvek živ. Ne smeš da budeš mekušac, Harpe.”

Otac ti stavi toljagu u ruke. I nakon toga, uvek si uplašen.

Prvi deo

Slom

Prerijska veštica

Osoba može da izgubi sve u trenu. Bogatstvo, porodicu, sunce. Naučila sam tu lekciju dvaput u životu. Kad se to dogodilo prvi put, bila sam petnaestogodišnja begunica iz Doma za neudate majke. Drugi put sam bila prerijska veštica, vezana za krevet u zatvoru od šljaka-blokova. „Tvoj drugi dom”, govorio je šerif. Zvanično, ne postojim na njegovom Zapadu; ipak, zločin je doći kod mene.

Za vreme Crne nedelje, pre nego što su je nazvali Crnom nedeljom, probudila sam se u zatvoru zbog zvuka kao da teretni voz prolazi kroz mene. Nekog jezivog zavijanja koje kao da je uzdrimalo kamene zidove. Telo mi se treslo na krevetu kao list. Zarila sam prste u dušek. Tokom tih prvih trenutaka u tami osećala sam samo strah da ću otplutati. Šta mi se dogodilo dok sam spavala? Osećala sam se kao da mi je neko nožem izgrebao srž iz kostiju. Nešto značajno u meni se rastočilo i iscurilo, a umesto njega je došla ova lakoća. Stanje lakoće i pogrešnosti, preplavljujuća belina koja mi je išla uz kičmu i curila iz usta. *Bankrot* je reč koja mi se pojavila u mislima. Prvo nisam prepoznala glas koji je tražio pomoć kao svoj. Pokušala sam da prigušim taj zvuk, uspaničila sam se... nisam mogla da dozvolim sebi da izgubim još balasta. Obamrli udovi počeli su da trepere od osećaja, trnjenje ih je pričvrstilo za moj mozak. To nije bilo srećno sjedinjenje. Deset belih nožnih prstiju niklo je kao pečurke ispod ivice prljavog zelenog ćebeta, mašući

mi s krajnje granice vidnog polja. Petrolejka u hodniku bacala je slabašan smaragdni sjaj, van koga je ćelija bila zaronjena u tamu. Čak ni taj bol nije bio moj. Dolazio je i odlazio kao vetar. Zatim mi je bušio kožu i gutao svet.

Ili je možda ta crna mećava već bila počela kad sam se probudila. Zagušljiva vrelina ispunila je zatvor, uz šibajuće repove prašine. Palo mi je na pamet da bih mogla da budem zatrpana ovde pre nego što se setim ko sam. Minuti i sati izgubili su svako značenje za mene; sklupčala sam se na krevetu i spremila da me ciklon odnese. Na kraju je vetar počeo da slabi. Svetlo je probilo put kroz oblačno nebo... gledala sam kako bleđa linija postaje svetlija i šira, kroz mali prozor ćelije. Zelenkast disk visio je iznad zida oblaka, i bilo mi je potrebno mnogo vremena da prepoznam sunce. Ipak nije bila ponoć, nego popodne.

Počela sam da se sećam više toga o zemlji van ćelije, beskrajnoj preriji. Setila sam se imena grada u kojem sam radila: Az, Nebraska, južno od Sendhilsa i zapadno od reke Plat. Bila je to četvrta godina najgore suše koju je ijedna pridošlica u Velike ravnice ikad iskusila. Druga bića duže su vodila dnevnike. Godovi na topolama pričali su milenijumsku priču zapisanu u talasastim krugovima, koju nijedan političar nije želeo da pročita. Kongresmeni nauče sebe da razmišljaju o izbornim ciklusima, a ne planetarnim. Vide uspone i padove tržišta, ali zaboravljaju kako da čitaju godove. Az je mesecima imao restrikcije električne energije. Najezde glodara i insekata. Skakavci koji padaju na kabine traktora iz šištavih oblaka. Hiljade zečeva rasprostranjene po Ravnicama, žvaću sve što je zeleno. Leteći tvrdokrilci doleteli su bog zna odakle, tela u obliku peščanog sata, kakve niko na Velikim ravnicama nije video pre 1931. Crveni pesak iz Oklahome i crnica iz Kanzasa i siva zemlja iz istočnih ravnica Kolorada napravili su pokretni oblak prašine iznad Aza, u kojem su sevale munje od vrućine.

Šerif i njegova porodica živeli su u dvospratnoj kući od cigle koja je gledala na zatvor, a materijal i plan kupljeni su iz *Sirs-Robakovog* kataloga. Nalazila se na slobodnoj strani imanja, petstotinak metara od rešetaka mog prozora dimenzija šezdeset puta šezdeset centimetara. Kad je prašina uletela kroz moj prozor, stvari napolju postale su sve manje stvarne. Šerifova kuća stanjila se do skice napravljene ugljenom. Obrisana, ponovo nacrta, i konačno nestala iz vidokruga. Nebo je stvarno padalo.

Napokon sam prisilila sebe da pozovem u pomoć. Bilo je užasavajuće ispustiti toliko vazduha odjednom... zavrtilo mi se u glavi. Niko nije odgovorio. Koliko sam dugo zarobljena ovde? Čelija je bila dimenzija dva sa dva i po metra, i u njoj se nalazio samo krevet i limena kofa napola ispunjena mokraćom prethodnog zatvorenika. Ili mojom, možda. Izgledalo je da sam jedina zatvorenica koja je ostala u zatvoru. Ali pogrešila sam. Nešto me je lagano kucnulo po grudima, a onda skočilo do ivice prozora – velika nakostrešena mačka, čije je narandžasto krzno bilo besmisleno sjajno. Uši su joj bile okrenute napred, a kandže napete na ivici prozora. Mirno me je gledala zlatnim očima. Nisam čula da je neko pozvao tu životinju. Ali trenutak kasnije, mačka se provukla ispod rešetaka i spretno skočila u kovitlac.

Baš kad je skočila, prepoznala sam je... to je bila šerifova mačka, žuta životinja koju muče gasovi, koja mi je često spavala na grudima tokom boravka u zatvoru. Šerif joj, zbog gluposti ili lenjosti, nije nadenuo nikakvo ime, čak ni Mačka. Sećanje se probudilo u meni uz jecaj: šerif je jednom udavio čitavo leglo njenih mačića u umivaoniku, nedaleko od moje ćelije. Pet glasova mladunaca me je preplavilo, grebući meke zidove iza zidova. Ponovo sam čula pljusak kad je torba uronjena u vodu. Istisnuta voda je počela da curi niz hodnik, dok se njihova ćutnja produbila do trajnosti. Šerif je smestio majku mačića u obližnji plakar, i zaključao nas je obe, kao nemoćne svedoke.

Njeni besni urlici pomešali su se s rastaćućim kricima njene dece. Poslednji glasovi na svetu ne bi zvučali žalobnije.

Glup čovek može da bude genije za mučenje. Šerif je čučnuo ispred ćelije broj osam, kezeći se kroz rešetke ka meni, dok je sipao sveže mleko u posudu za majku mrtvih mačića. „Kakva galama, a? Zaboravićeš tu gadost u trenu. Moćna veštica kao ti...”

Setila sam se svog posla pre nego svog imena. *Da, ja sam protivotrov*, saznala sam, i setila sam se. *Ja sam prerijska veštica*. Otvorila su se neka vrata ka mom životu. Sad sam mogla da zamislim svoju iznajmljenu sobu u pansionu. Poster okrenut ka ulici, na prozoru na drugom spratu, koji je rukom ispisao kaligraf, zlatnom bojom: PROTIVOTROV IZ AZA! SAD PRIMAMO ULOGE. Oglašavala sam svoje bankarske usluge kao lek protiv svih bolesti, od gorušice do noćnih mora. Neki od mojih klijenata, setila sam se, smislili su pesmicu o meni, koristeći stihove s postera: „Protivotrov za neuzvraćenu ljubav! Protivotrov za bol! Protivotrov za gasove! Protivotrov za krivicu! Protivotrov za besane noći! Protivotrov za znojave dlanove! Protivotrov za sanjarenje! Protivotrov za stid!”

Uglavnom su svi na Velikim ravnicama znali za nas, čak i oni koji su poricali naše postojanje. Trezori, tako su nas zvali. Prerijske veštice. Sad se sećam šta sam radila da zaradim za život – čime sam se bavila otkako sam bila znatno mlađa. Upijanjem i čuvanjem uspomena svojih klijenata. Bankarske tajne za građane Aza. Gresi i zločini, prvi i poslednji put, noći neizrecivog užasa i rosna plava jutra... i ko zna šta su moje mušterije prebacivale iz svojih tela u moje? To sam samo nagađala. Nestala sam u prostranoj tami prilikom transfera. Telo prerijske veštice je soba za iznajmljivanje. Trezor za odlaganje stvari koje ljudi ne mogu da podnesu da znaju ili da zaborave.

Polu Aza ulagalo je kod mene, čak i oni koji su me proglašavali za varalicu i ucenjivačicu znali su da radim u sobi 11. Ljudi

su dolazili i plaćali mi da čuvam neki deo njihovog života. Neko sećanje koje je preteško da ga odnesu u budućnost, ili suviše dragoceno da bi ga se svakodnevno sećali. Dok su šaputali svoje priče u moju zelenu usnu trubu, sećanja su prelazila iz njihovog tela u moje. Bila je to bezbolna razmena. Ništa što su mi klijenti govorili nikad me nije uznemirilo jer nisam bila budna da bih ih čula. Učauarena u plavom transu, mogla sam da se rastegnem kako bih primila sve. Nisam se vraćala svesti dok se prenos ne bi obavio. „Znam onoliko malo o onom što sadržim”, uveravala sam klijente, „koliko sef zna o dijamantima. Koliko tegla sirćeta za kiseljenje zna o svojim plutajućim korenima.” *Koliko tavan zna o svojim duhovima.* Njihovi mrtvi bili su živi u meni, strpljivo su čekali da ih se neko seti. Težina tih uloga me je otežavala. Nakon prenosa, često sam osećala tup bol u rebrima ili karlici – ponekad neku plutajuću svetlinu, kao da mi zlatna ribica pliva u grudima – i tako sam znala da je prenos bio uspešan. Moji novi klijenti su se stidljivo osmehivali i govorili: „Pitam se šta li sam vam upravo rekao, gospođo? Potpuno mi je nestalo iz glave!”

Sad sam razumela zašto je moje telo bilo tako zastrašujuće lako, zašto mi je reč *bankrot* prolazila kroz glavu. Dogodilo mi se nešto čega nisam znala da se plašim.

Petnaest godina ulaganja je, nekako, iscurilo iz moje glave dok sam spavala. Izvučeno je iz mog mesa kao vlaga iz lista. Kuda je sve to otišlo? Van moga tela, pa u kovitlac? Da li je to još uvek negde? Ili se raspršilo s prašinom? Uz svaki prostrani udah, saznavala sam više o obliku i razmeri onog što sam izgubila. Otkotrljala sam se na bok i obukla spavaćicu – prekrojenu platnenu vreću iz *Groverovih voćnjaka*, prekratku za ženu moje visine, s odštampanim žućkastim breskvama koje kao da su se smežuravale i sazrevale sa svakim mojim udisajem. Opipala sam stomak pesnicama, kao da je na hiljade tajni moglo samo da bude premešteno.

Da budem jasna, nisam zaboravila te tajne jer ih nikad nisam ni znala. Ili to možda nije sasvim istina. Znala sam ih kao što sam znala tebe, sine moj, pre nego što si rođen. Ugnezdio si se u mom telu, uz pritisak i težinu. Sećanja su živa bića. Kad ih čuvaš mnogo kao ja, kosti počnu da ti škripe. Sad sam bila u opasnosti da isparim.

Kako se ispostavilo, nisam bila sama. Seljaci širom Ravnica gubili su čitave letine, baš u ovom trenutku. Porodice su se skrivale u podrumima, dok su se oblaci gojili od crnice. Nebo je postalo kao stomak koji krči. Azani koji su se zatekli u poljima kad je tama pomračila sunce verovali su da su oslepeleli.

Mnogi od tih zemljoradnika i stočara takođe su – nesvesni toga – izgubili velike delove prošlosti. Dane i noći koje sam čuvala za njih dok su oni nastavljali sa životom. Klijenti koji su ulagali odano kod mene otkako sam stigla u Az uskoro će saznati za moj slom... kako sam mogla da ga sprečim? Doći će da podignu uloge, a ja neću moći da im ih dam. Zadržala sam svega šačicu činjenica o svom samotnom životu.

Uvek sam vodila preciznu evidenciju. Znala sam ko je došao kod mene dvanaestog jula 1927, i trajanje njegove posete. Znala sam do u paru koliko sam novca zaradila u Okrugu Az između 1920. i 1935. Ali kakve je veze imalo da li sam jednom klijentu naplatila dva dolara a drugom dvesta? Nijedan broj koji sam zapisala u glavnu knjigu nije imao nikakve veze s beskrajnošću onog što sam izgubila. Osećala sam grčeve u stomaku i oštar bol.

Crna nedelja, pre nego što su je novinari tako nazvali i uvrstili u istoriju, smrvila je u prah period sad poznat kao „prljave tridesete”. Kao mnoge moje komšije, probudila sam se i ugledala ruševine. Verovala sam da se ono najgore dogodilo u središtu oluje. Ali pogrešila sam. Prašina je imala još jednu lekciju da me nauči: sve dok dišeš, možeš da izgubiš još.

Dom. Dom. Cimala sam tu reč dok se svet nije podigao. Vezana za krevet, dok mi je prašina palila nozdrve, osmehnula sam se u tami. Verovala sam da sam izgubila sve, ali ipak nisam. Setila sam se tebe. Nada je tad narasla u meni. Nezaustavljivo, kao što si ti nekad rastao. Zamišljala sam zeleno lišće kao se uvija oko moga grudnog koša, vezujući me za uspomene o tebi. Tvoje klizavo, tri kilograma teško telo i tvoj glasni plač. Svaki udarac i okret ponavljala sam u mislima. Čak sam rado prihvatila bol što sam te izgubila. Bio je to teret koji mi je bio potreban da sednem i spustim stopala na pod ćelije. Sve dok postoje izgledi da ponovo budemo zajedno, sine, obećavam ti da ću nastaviti da živim.

Te noći kad si rođen, jedna od bolničarki u Domu za neudate majke u Milfordu rizikovala je posao da bi mi dozvolila da te držim. *Lezi*, rekla je, *i pusti bebu da sisa. Zna šta da radi, dušo. Vidiš? Rođen je za to.* Nikad nisam upoznala tako gladno stvorenje, tako željno života. Nisam mogla da pretpostavim da moje telo može u potpunosti da zadovolji potrebe drugog bića. Plakao si, i začuđeno sam shvatila da sam ja ona koju si dozivao. Bila sam odgovor na tvoje pitanje. Protivotrov za tvoju uznemirenost, strah, veliku glad, žeđ za životom. Zurila sam u tvoje žestoke, tamne oči, rođene otvorene. Zajedno smo tonuli u san i budili se, sanjali mleko i vrućinu i ljubav. Onda je došao sat kad su mi te ukrali... sad verujem da sam bila drogirana. *Žao nam je, ali izgubili ste bebu*, rekla mi je neka nova bolničarka kad sam se probudila. Osećaj mleka koje mi ističe iz grudi da ti napuni usta bio je samo uspomena kad mi je neki lekar koga nikad ranije nisam videla, predao potvrdu o tvojoj smrti. Ta čudovišta s tužnim osmesima su me slagala. Znala sam da si bio živ.

Jesi li još uvek živ?

Asfodel Olecki

Znaš, ako uskladiš disanje s onim što diše iza tebe, gotovo ga uopšte nećeš čuti.

Četrnaestog aprila ujutro bila sam jedina devojka na pre-rijskom terenu. Volela sam da igram dva na dva s Valerijom i Pazi i Nel kad god su mogle da se iskradu, ali tog popodneva sam bila sama. Odbila sam da odem na misu sa svojim ujakom tog jutra, što je bio naš nedeljni ritual. Kad sam tek stigla u Az, išla sam u poljsku crkvu s njim čitava tri meseca. Tako mnogo čupavih parohijana imalo je potrebu da mi kaže kako moja majka, da nije pobjegla s tim izopačenim prevarantom – mojim ocem, čovekom koga nisam poznavala – ne bi bila ubijena.

„Lada je bila stidljiv cvetak. Tako mila devojka, pre nego što je pobjegla s tom propalicom”, rekla je jedna poljska baba koja je mirisala na boraks i sok od grožđa. „Bila bi živa da je samo ostala u Azu...”

„Pa, bakice”, prekinuo ju je moj ujak. „To je istina, ali da je ostala s nama, njena ćerka ne bi bila živa. Moramo da krivimo ubicu za njegov zločin, zar ne? Ne moju sestru.” Na trenutak sam osetila čistu ljubav prema svom ujaku; onda mi se lice zacrvenelo od stida. Šta radim ovde, dišem? Koristim vazduh koji je bio namenjen njoj? Narednih nekoliko nedelja molila sam se grozničavo za majčinu dušu klečeći na neravnoj žutoj drvenoj platformi. Ko bi rekao da se od molitve mogu dobiti iverci u kolenima. Nisam mogla da nastavim. Odlazak na misu u Svetoj

Agnješki izgleda kao prisustvovanje glavobolji, s pedeset neznanaca. Ta zvona! Sveca mu! Kao mamurluk bez pijanke. Previše očiju koje zure u mene sažaljivo i nadmoćno. Jedini pogled koji volim da sretnem pripada Veroniki sa Šeste stanice Krsta, čije su oči boje oniksa smirene i bez zenica i sposobne. Veronika je bila sjajna družbenica Isusu, brisala mu je krv i prljavštinu s lica. Kad sam ušla u sestринство, otkrila sam svoj način obožavanja... ispod vatrenog neba, s košarkaškom loptom. Radije bih skakala nego klečala. Molim se Bogu koji voli da pobeđuje.

„Možda naredne nedelje”, promrmljao je ujak Harp, hvatajući me za ruku kroz prozor automobila pre nego što je otpustio kvačilo. Povikao mi je podsetnik da mi je duša u opasnosti, a onda je otišao u rikverc preko peščane stočne staze do glavnog puta, a spečena zemlja ispod njegovih guma iskašljavala je žutu prašinu. To je upravo ono što je *njegov* Bog uradio, ako razmislite o tome... nestao je u tom udaljenom području koje moj ujak naziva rajem, ostavljajući nas sirote neotesance da prebiramo po pepelu. Ujak Harp se molio za kišu svakog jutra, a onda je koristio češalj od pšenične slame da bi prekopavao trem. Na početku košarkaške sezone, Dagmarina majka je dala svakoj igračici masku za prašinu koju je dobila od Crvenog krsta, obojenu u naše timske boje.

Kad sam tek došla u Az, kašalj me je budio svake noći. Sedela bih u krevetu s licem u rukama i mislila na tren da mi je majka živa. Da još uvek živimo u žutoj kući u Habelu. Onda bih se setila: ona je ubijena, a ja sam poslata da živim s njenim sedokosim bratom. Svakog jutra kad bih se probudila ovde, ušla bih i izašla iz istog tunela činjenica. Probudila bih se umotana u majčine plave pamučne čaršave u krevetu svoje mrtve majke i videla ugar, i taj košmar se nastavljao gotovo dve godine neprekidno.

Detektivi u našem gradu nikad nisu pronašli majčinog ubicu, ali uspeli su da pronađu njenog živog brata. Odvezli su me u Az četvrtog avgusta 1933, usred najtoplijeg zabeleženog leta.

Bilo je četrdeset stepeni tog popodneva kad je moj voz stigao. Moj ujak kao da je osećao da ta rekordna vrelina nije slučajnost – nije krivio mene, konkretno, samo me je video kao nekog ko donosi nesreću.

Moje nade bile su bezoblične kad sam izašla na peron na stanici u Azu, tražeći ujaka koga nisam upoznala. Kad sam ga pronašla, magla nade oblikovala se u razočaranje koje je bilo istog oblika i visine kao Harp Olecki. Taj čovek u obliku kukuruznog klipa koga su oglodali pacovi uzeo je moj ranac i sklonio mi je kosu s lica kao da pomera zavesu... zbog čega sam želela da ga ugrizem. „Pa, ni najmanje ne ličiš na nju!”, rekao mi je. „Tvoja majka je bila lepo dete.”

Razočaranje je bilo prva stvar koju smo podelili. Harp Olecki, shvatila sam, nije imao pojma ko je bila moja majka. Kad je rekao „Lada Olecki”, zamišljao je svoju mlađu sestru. Najmlađa majka u mom sećanju imala je dvadeset sedam godina, s karminom boje rubina noću i pegicama od sunca. Harp Olecki nije imao predstavu o najboljim osobinama moje majke, i njenim drugim osobinama – lošoj proceni muških karaktera; ljubavi prema polki i svakoj vrsti zabave; probleme da zadrži posao i novac; dar da oživi bolesne ptice i bezlisne biljke; smeh koji je zvučao kao kiša u našoj kući, i inspirao lepljivu tugu sa zidova; naviku da se plazi kad čita ili šije. Od samog početka, razumela sam da ću biti sama s njom. Da ću biti jedini nosač mrtvačkog kovčega svoje majke. Čak i mrtvoj bila joj je potrebna moja nega. Nadala sam se da će mi Harp Olecki pomoći da je se setim. Njen pravi glas mi je nestajao iz sećanja, zvučeci sve više kao loše trбуhozborstvo. Ali ovaj stranac je samo mogao da priča smešne priče o maloj devoјčici.

Nade uzlete i pokažu ti kakva si budala – govorila je mama nakon što bi je razočarao novi posao ili novi muškarac. Dok sam gledala u ujakovo izborano lice, stidela sam se svojih nada.

Moj ujak nijednom nije došao da potraži svoju sestru, iako je tvrdio da je bio tužan kad je otišla. „Pa nije pobjegla daleko”, istakla sam. Gradić u kojem smo živeli na granici Kanzasa bio je na tri sata vozom od Aza.

„Lada nije želela da je pronađemo”, kazao je odsečno. „Mogu da ti pokažem njena pisma.”

Tokom prvog dana u Azu, ujak mi je pokazao kuću Oleckih. Odveo me je do izbledelog porodičnog portreta koji je visio u dnevnoj sobi. „To je bila Lada...” Pokazao je na nejasnu sliku stidljivog deteta koje drži limenu kanticu za zalivanje. Zaledena tu zauvek, nikad neće biti oslobođena, između babe i dede boje krema od jaja i dva namrštena brata.

„Vi Poljaci uvek izgledate izbezumljeno ili kao da imate zatvor”, rekla sam ujaku.

„I ti si Poljakinja, Del.”

Išao je sa mnom kroz kuću, govoreći vrlo retko. Osećala sam kako me njegove oči buše kao dva detlića. Odveo me je na sprat i otvorio vrata mamine spavaće sobe iz detinjstva... sad moje sobe. „Dobro, Del”, rekao je napokon. „Vidim da ovo nije ono što si zamišljala. Kaži mi šta ti nedostaje. Šta je potrebno da bi ti ovo mesto izgledalo kao dom?”

„Moje kosti u zemlji”, rekla sam mu. „I čak i uz to, osećala bih se kao gost.”

Na Crnu nedelju, pre nego što sam znala da je to Crna nedelja, uzela sam loptu i vratila se u pećnicu. Tri nedelje se temperatura nije spuštala ispod trideset pet stepeni. Kamionet mog ujaka nabreknuo je na horizontu, dva fara obasjavala su sjajne minerale u prašini. Više nije bilo neobično videti kola kako voze s upaljenim farovima u podne.

Volela bih da odem do grada, ali nedovoljno da bih zamolila nekog. Hodala sam sedam kilometara po nekad travnatim brežuljcima. Potok je presušio prošlog leta. Pola metra zemlje

je nedostajalo. A još više je oduvavano svaki put kad bi se vetar pojačao. Bankari su bili zabrinuti za novac koji im odleće, ali moj ujak je rekao da je zlato sitnica u poređenju s onim što su Visoke ravnice izgubile tokom suše: a to je zemlja. „Petnaest centimetara površinskog sloja je ono što pokreće sve, Del. Sva hrana koju si ikad pojela zavisi od tih petnaest centimetara.”

Stvrđnuti sloj zemlje je ono što ostaje nakon što plodno tlo nestane. Koščata zemlja, toliko suva da košarkaška lopta odskače od nje.

Bila sam živa samo kad igram košarku. Zbog toga sam ustajala iz kreveta i to mi je davalo razlog da dišem. Kad sam bila sama na Crnu nedelju, pretvarala sam se da me trener posmatra. Trčala sam preko terena dok mi je prašina grebala listove do krvi, mašila sam šut za šutom, vrištala kad god bi me vetar pogodio u lice. Bilo je teško kretati se. Disati kroz masku. Bila je potrebna velika snaga da pomeram loptu kroz vetar. Ograda iza koša je zadrhtala, *zamalo, zamalo. Dole-dole-dole*, ponavljala je košarkaška lopta zemlji.

Igrali smo na tajnom terenu kilometar i po od centra grada, na betonu koji je trener lično napravio u preriji. Ta zemlja je bila napuštena, previše peščana da bi donosila zaradu. „Niko neće platiti ni paru da gleda devojkice kako igraju košarku”, Doti Isko mi je jednom rekla. „Ženska košarka je cirkuska predstava.” Doti Isko očigledno nije znala za Bejb Didrikson i Barnstorming redse, ili univerzitetske turnire s novčanim nagradama i stipendijama za fakultete. Sve smo se nadale da ćemo postati nade. Da će nas pronaći skauti i poslati da igramo za pravi novac. Ali ljubav je bila ono što nas je teralo napolje po svakakvom vremenu. Luda ljubav koja nas je suprotstavljala prašini, koja je bacala naša tela u pakao koji je trener još uvek nazivao prolećni trening. „Kome su potrebne protivnice, devojke”, vikao je trener pored terena, „kad možete da igrate

protiv vetra?” Kasnije je bolje, da se pobedi vrućina. Kad je moguće – nisu sve devojke mogle lako da pobegnu od svoje porodice – nekoliko nas se sastajalo da trenira na mesečini. Trener je bio grub glas u našim glavama, usmeravao je naše pokrete. Na popodnevnom treningu, kad je prisustvo bilo obavezno, čitav tim bi se okupio i čekao trenerova naređenja. Dunuo bi u pištaljku i urlajući kritikovao sve što radim, a njegov glas me je grebao i potekla bi tajna krv. To je bio divan osećaj. Trener me nije voleo. Nije voleo nijednu od nas. Nikad se nije trudio da izgovara naša imena za vreme treninga i utakmica. Zvao nas je po brojevima zašivenim za dresove. Bile smo mu kao neki matematički problem koji je stalno rešavao. Želeo je isto što i ja, a to je pobeda.

Trener je stajao ispod koša i glasno nas vređao, a njegova nosata zelena kola bila su parkirana na ivici terena s upaljenim farovima. Namestio je farove tako da vidimo središnu liniju. Trenirale smo napola slepe, trčeći kroz uskovitlanu prašinu. Ružičasti šortsevi naduvavali su nam se iznad kolena, lepršajući na svetlu dva fara dok smo trčale, i videla sam to ponovo u snovima sinoć, gde sam i dalje trenirala, uvek trenirala. Niz teren, uz teren. Trener trubi tripud za svaki koš, ablenjuje nam. Košarka me je pretvorila u nešto mnogo veće od devojke. Sve te noge na terenu pripadale su jednoj nezaustavljivoj životinji.

Zemlja je tu bila toliko ravna da je bilo lako izgubiti pribranost. Kad bi sunce počelo da zalazi, čak i iskusni ravničari gledali su u kompase. Čula sam da tako izgleda biti izgubljen na moru. Nisam videla okean, ali znam kako izgleda živeti bez orijentira. Okrenula sam se da pronađem put. Kad sam pogledala na jugoistok, videla sam crnu traku kako lebdi u vazduhu. To nije bio tako neuobičajen prizor. Prašina nam je zavaravala oči. Izgledalo je kao da je neki grad zatreperio na horizontu, a onda bi ponovo nestao. To se događalo, rekao je moj ujak, čak i pre suše. Odveo me je da vidim „fatamorganske ravnice” u

Sendhilsu, gde su svetlo i travnate dine pravili različite iluzije u ljudskim glavama. Jedna od njih je da bi ta peskovita zemlja mogla da bude uspešno obrađivana. Te starinske fatamorgane ukrašavaju Dvoranu Udruženja poljoprivrednika. Čitav zid je prekriven tim železničkim plakatima koji reklamiraju Az, u Nebraski, ljudima kao što su moji baba i deda, kao „američki raj”: PŠENICA SE GOMILA KAO ZLATO U JUŽNOJ NEBRASKI! KIŠA PADA NAKON ORANJA!

Pogled na žednu preriju učinio je da se osetim usamljeno i važno. Bila sam potrebna ovoj zemlji. Bila sam potrebna svojim saigračicama, srednjoškolskim ratnicama koje su igrale košarku u Regionu 7 Zapadnoravničarske srednjoškolske košarkaške lige. Ime našeg tima dolazilo je, nažalost, od sponzora: „Az živina i jaja”. Bile smo na tri utakmice od šampionske titule u Regionu 7, drugu godinu zaredom. Zemljoradnici i stočari su imali gubitničku sezonu, ali Az živina i jaja je nastavljao da pobeđuje. Malo ljudi dolazilo je da gleda naše utakmice u prvim mesecima 1935, ali rezultati su objavljivani u lokalnim novinama i znala sam da su bili važni... sigurno više nego što je uglavnom prazna sala nagoveštavala. Kad bismo pobedile, verovala sam da je to hrabrilo sve u našem raspadajućem gradu.

Bila sam startni plejmejker Živine i jaja ove sezone, zahvaljujući svojim urođenim organizatorskim sposobnostima i pošto sam trenirala po čitav dan. Druge devojke su imale domove u koje su žudele da se vrate, vodu koju treba da pumpaju i živinu koju treba da nahrane, majke koje su ih korile i ljubile, očeve koji su urlali na njih da podignu guzice, naizgled na hiljade mlađe braće i sestara koje je trebalo držati da podrignu i promeniti im pelene i ljuljati dok ne zaspe. Ljubav ih je iscrpljivala. Ja nisam imala ništa osim košarke da sagorim zalihe svog besa. Bili su mi potrebni protivnici da bih to izbacila iz sebe. Dan utakmice donosio mi je najveće olakšanje, jedini dan u nedelji

kad sam osećala nešto nalik miru. Trener mi je govorio šta da radim, a semafor mi je govorio kako da se osećam. Stopala su mi se odvajala od tla, lopta mi je napuštala prste, i znala sam odmah da li ću pogoditi koš. *Bez koske*. Igrala sam na mesečini tokom letnjih meseci, kad su sve moje vršnjakinje pomagale oko žetve. Ujak Harp nije očekivao da mu pomognem. Digao je ruke od pokušaja da me zamoli da uradim bilo šta (mada je često ostavljao otvorena vrata svoje spavaće sobe, da bih ga čula kako se glasno moli za moj spas). Nije bilo nikog ko bi me sprečio da radim šta god sam želela. Moja ubijena mama je umirala drugi put – krzala se i bledela u meni – zemlja nas je napadala s neba, a jedina uteha u koju sam još uvek verovala bila je ta što su sve vremenske prilike privremene. Vreme može da se promeni u trenu.

Taj crni oblak, primetila sam, počeo je da se kreće ka unutrašnjosti kopna. Jurio je ka meni... ka *nama*. Prašina je počela da se podiže i pravi zavesu. Vetar je arlaukao kroz preriju gde nije bilo ničeg što bi utišalo njegov ludi urlik. Čak i tad, znala sam da moram da nastavim da driblam. Lopta je bila jedina stvar koja me pričvršćuje za zemlju. Tap! Tap! Tap! Gledala sam šake i trčala po terenu dok je vetar pokušavao da mi otme loptu.

Jedan dodž kamionet išao je sporo, nezgrapno, niz put. Prošlo je pet minuta pre nego što sam ugledala uplašeno lice svog ujaka, kao siv kamičak iza vetrobranskog stakla.

„Idem peške.”

„Jesi li poludela? Uskoro će početi oluja. Ulazi.”